

i Lund, indeholder Bøger fra Ungdomstiden i Louvain, Tryk fra Thierry Martens' og Rutger Rescius' Officiner.

Af Matriklens øvrige Navne skal fremhæves Christian II.s Mænd Ditlev Smither og Lambert Andersen, — Petrus Särkilaks, som kom til at gribe ind i Finlands Historie, — Humanisterne Hans Meissenheim og Jacob Jespersen, der ikke gjorde nogen større Indsats, men hvis Forbindelse med Erasmus af Rotterdam kan bemærkes, — endelig fra de sidste Aar Adelsmændene Frans Brockenhuus og Herman Skeel¹.

Derimod lykkedes det ikke at finde Christiernus Umbra Cimber, den gaadefulde Person, der har skrevet en Gravskrift over Povl Helgesen, og ene er tid- og stedfæstet ved et Brev, han skriver i Marts 1535 fra Rutger Rescius' Hus². Og den, som vi har søgt først og sidst — Povl Helgesen — finder vi ikke. Dermed er ikke sagt, at Lektor Povl, hvis Tankekreds har mange Berøringspunkter med den nederlandske Humanisme, ikke i unge Aar har været i Louvain. Som Karmelitermunk maatte han søge til Ordenens Studiehus, og Brødrene dér blev sjældent indskrevne i Universitetsmatriklen³. Povl Helgesens tidligste Udvikling ligesom hans sidste Dage ligger stadig i det dunkle.

2.

En Beretning fra Stændermødet 1660.

Af cand. mag. Ernst Larsen.

De bedste kilder til vor viden om stændermødet 1660 er en række saakaldte dagbøger, hvoraf de fleste er skrevet af stænderdeputerede. De vigtigste af disse er nu offentliggjorte⁴; en enkelt interessant beretning foreligger dog endnu kun som manuskript

¹ 1510 ¹⁹/₈. »Ditleuus Smiter de Copenhofen Rochildensis dioc.« — 1517 Aug. »Lambertus Andree de Dacia Ripensis dioc.« — 1517 ¹⁴/₅. »Petrus Sarquelayx de Fynlandia Filfandensis dioc.« — 1517 ²⁹/₈. »Johannes Missenheim de Hafnia in Dacia Roschildensis dioc.« — 1529 ¹⁸/₅. »Jacobus Jaspardi Danus Arthusiensis«. — 1533 ¹²/₈. »Franciscus Brockenhouze dioc. Roschildensis ex regno Datie«. — 1536 ³¹/₅. »Hermannus Scheelen Danus«.

² Kirkehist. Saml. II 589. — Hist. Ts. 5. R. IV. Bd. 315.

³ Undtagelsesvis er to danske Karmelitermunke immatrikulerede under ¹⁵/₅ 1503: »Frater Pallio Johannis de Dacia presbiter Lundensis dioc. ordinis Carmelitarum. In theologia. — Frater Petrus Hemminghi de Dacia presbiter dioc. Roschaildensis ordinis Carmelitarum. In theologia«.

⁴ Danske Saml. 2 II Kbh. 1872—73 S. 89 ff. N. D. Riegels, Christian V.s Historie Kbh. 1792 S. 27 ff. Nøyagtig Efterretning om Souverainitetet. Kbh. 1760. Foruden disse allerede kendte findes endnu et brudstykke af en beretning i Universitetsbibliotheket Kbh. (E Don. Var. 143. 4°).

(ny kgl. Saml. 1053 b.). Den har været genstand for historikernes flittige benyttelse¹, og man er oftest gaaet ud fra, at det var en anonym dagbog i original fra samtiden, men den har iøvrigt ikke været kritisk undersøgt. Den aftrykkes derfor neden for sammen med nogle oplysninger om dens oprindelse og kildeværdi.

Haandskriftet² bestaar af otte sider i kvartformat, tæt og ret pynteligt beskrevet med en haand, hvis bogstavformer viser, at den hører hjemme omkring midten af 17. aarh. Skriften er som venteligt gotisk, men navne og ord, som ønskes særlig fremhævede, er skrevet med latinske eller latiniserede bogstaver; det saaledes fremhævede er nedenfor trykt med spærrede typer.

En kort Underretning om Stendernis Supplication till Hans K. Mayst:, om Riget till itt Arffverige att giøre³.

Dend 8. Octob. bleff Stendernis Supplication om Rigetz Offuerdragellsse, H. K. Mayst: till itt Arffue Rige der aff att giøre. Sent till, Rigens Houff Mester, videre att forfremmis.

Dend 9. Octob.: bleff suppliceret imoed dett trocte Papir.

Dend 10. Octob.: forsamlede sig Stenderne, Geislige och Verslige, paa dett Islandiske Compagnie och da samptligen vedtog, att gaa till Rigens Raad, begierendis Befodring paa dend offuerleverede Supplicatz: Huortill aff Rigens Raad, bleff suarett, att effterdi dend Tiid ich alle vore forsamlede, att mand effter Middag, Klocken 5 ville møde, saa skulle mand faa Suar der paa. Der Stenderne igien saa vore forsamlede paa det Islandiske Compagnie, bleff der en Renteskriffer fra Raadet udsent, och bad att nogle faa aff Stenderne vilde komme till Rigens Raad. Huortill de togis ved, alle att ville gaa med huer andre, huilket och strax skede, huor da Ottho Krag, i Rigens Houff Mesters Suaghed, fremførde Ordett, att deris Begiering for ingen Deell kunde skee, och mand ey heller⁴ for dend Sags Skyld var kaldett did tillsammans. Bispen D. Hans suarede dennom strax der paa, och Stenderne dermed ginge samptligen der fra ad Slottet till H. Mayst:

Kongen var iche paa dend Tiid paa Slottet, saa de derfor besluttete, att forvarte saa lenge, end till Hans Mayst: kom, hvilken iche kom en halff

¹ H. T. 5 VI 718 Anm¹. 747, 748 (uden angivelse af kilden) 752—54, 772, 773 Anm¹. J. O. Evjen: Die Staatsumwälzung in Dänemark im Jahre 1660. Leipzig 1903. S. 14, 89, 92, 94, 101 ff., 103, 117 ff.

² Sml. Katalog over Det kgl. Bibliotheks Haandskrifter. Udg. af E. Gigas. III. 1. Kbh. 1911. S. 167.

³ Manuskriptets stavemaade og tegnsætning er bibeholdt, kun er paa grund af den store inkonsekvens i brugen af store og smaa bogstaver den danske retskrivnings almindelige regler paa dette punkt lagt til grund.

⁴ I manuskriptet staar heller ey, men ved tal over ordene er det angivet, at de skal ombyttes.

Time der effter, Da bleffue de indkaldede paa H. M. Gemach, Bispen holdt Ordet, och leveret H. K. Mayst: Stendernis underskriffne Offverdragellsse, præsentierit hannom Riget till itt Arffverige, huilket hand och med ald Naade optoeg, och loffuede Suar anden Dagen. —

Dend 11. Octob. forsamledis de igien paa Compagniet, haffde Bud paa Slottet, om dett kunde komme H. Mayst: till pass, da att erlange Audientz, mens sich Suar, att det iche kunde skee dend Dag, formedelst dend rydske Gensant, da skulle op at haffue Audientz.

Dend 12. Octob. forsamledis de igien paa Companiet, effter Prædiken, da haffde vell Hans Mayst: i Sinde, att fordre Stenderne for sig, men der det bleff anmeldet, att Secreterer Erich Krag, paa Adelen Veine bad Hans Mayst: villde dilatere en liden Tid, Rigens Raad och Adelen var nu siindet ligesom de andre Stender, mens behøffuede ait underskriffe, och Kongen der till sagde ja, dend Dag at giffue Frist, da togis de veed derforre att møde anden Dagen, Klochen 8 sich och dend Dag Bud fra Hans Mayst: der om.

Dend 13. Octob. som var Løffverdagen, møddis de igien paa Companiet, och effterat de der ungefer haffde forvartet 2 Timer, imidlertiid gich nogle Paser fra Hoffve till dennom, da bleffue de paa dett sidste opfordret, gich saa derfra, Par och Par till Slottet. Der de vaare indkomne paa Ridder Salen, kom strax Hannibal Shested¹ och Skach till dennom, att fornemme huorledis och paa huad Mannere de Riget till H. M. vilde offuerdrage. Hertill suaredis aff Bispen och Borge Mester Hans Nansen², It fuldkommen Arffue Rige, paa sig och det gandske kongelige Huuss, paa Suer Siden och Spinde Siden, Herre och Fröcken, och att Regieringen her effter bedre motte forsiunis aff alle Stender³. De gich med dend Beskieden igien strax till H. M. och der fra igien strax till Rigens Raad. Imidlertiid kom Secreterer Erich Krag, och berettede att Rigens Raad och Adelen nu fuldkommen haffde samptygt med de andre Stender, och att dend Missforstand dem var imellem, var nu remederit: huorfore de tackede Gud, som haffde forenet Stendernis Hierter till Endrectighed, uden Blods Udygdellsse, eller vittloftig Oprør. Strax der effter kom Hannibal Shehested och Skach igien, berettede, nu att vere gaatt, bad de iche vilde lade sig forlengge, Rigens Raad kom rett nu.

¹ Latinsk S, rettet til gotisk.

² Svaret er skrevet med latinske Bogstaver, desuden er der i manuskriptets margin anbragt to rækker af tegn. Hensigten er aabenbart, at denne sætning særlig skal fremhæves.

³ Evjen oversætter (l. c. Side 101) slutningen af denne sætning paa følgende maade: »... und dass hiernach die Regierung von allen Ständen besser gefunden werden müsste...« Selvfølgelig er tanken, at regeringens Medlemmer i fremtiden skal tages af alle stænder, et krav, som jo ogsaa blev opfyldt.

Lidet der effter bleff Stenderne indkaldet, for Kongen och Rigens Raad, och Adelen som der till stede var, huor icke en eneste motte indgaa uden de Deputerede. Da effter at de vaare indkomne, gjorde H. Niels Trolle Ordet paa Adelens Veine, sagde att Riget var nu aff vellberadt Hue, offuerdaget H. K. Mayst: och det gandske Huuss till itt fuldkommen Arffuerige, baade Dreng och Pige, doch deris Priviliger uforkrenkit.

Bispen suarede der till paa Geislige och Verslige Veine, och paa ny udj alles Paahøer offuerdrog K. M: Børn og Familie Riget till itt fuldkommen Arffverige, Mand och Pige, huortill¹ hand onskede Hans K. Mayst: Locke och Vellsignellsse, och alle robte Amen. Begierede der hoess, att effterdi Riget, H. K. M. till itt Arffverige er offuerdraget att da de gamle Handfestninger motte casseris, och Regieringen udi en anden Form end hidindtill motte stabileris. Huortill H. Niels Trolle och Hannibal Sehested suarede att Stenderne kunde udvelge sig nogle, aff de deputerede, som tillige med Rigens Raad om dette och andet sig kunde forene. Bispen stillede sligt ind till H. Maj: hand dett att disponere effter H. N. Villie. Hannibal suarede dett nu att vere kommen saa viitt, att dett stoad enhuer frj fore, att sige runt ud huad hand selff mente. Dermed skildis de fra Hans Majest: och gich derfra till Compagniet igien, Imidler tiid de stode for Kongen, och ald Ting var slutet, och Bønnen giordis, ringede Klochen tollf.

Dend 14. Octob. giordis Tachsiggellsse aff alle Prædike Stole och bleff aff Kongen udvalt nogle af huer Stand, som med huer andre skulle delibere.

Dend 15. Octob. samledis igien paa Slottet Adellstanden, och de andre Stender, da disputerede de om Privilegier och Handfestningen och paa begge Sider bleff samtygt, Kongen fra sin forrige Æd att vere erlediget, Handfestningen igien H. M. att offuerleveris, ingen Privilegier att actis videre end Kongen nu enhuer vilde forunde och giffue, dend Jydske Lov en huer att holde sig effter, och Geisligheden effter Kirke Ordinantzen, ind till en fuldkommen Reces om alding kand bliffue forferdiget², om Regieringen och anden Landsens Nytte. —

Dend 16. Octob. tilig om Morgenen, samledis alle Stadsens Tommer Mænd paa Slottsplatzon, huor de begynte att hugge paa itt Schafott, som Kongen skulle suergis paa.

Dend 17. Octob. samledis Stenderne paa Bryggers Lauss Hussett, och Rigens Houff Mester bleff baaren paa en Stoell op till Kongen.

Dend 18. som var en Torssdag bleff H. Majest: hyldet och svoret

¹ Oprindelich har der staaet huilket (?) men ovenpaa dette er skrevet: huortill.

² Oprindelich har der staaet forfat —, men dette er overskrevet med: forferdiget.

aff Menige Stender paa Slodspatzen till en ret Arffue Konge offuer Danne-
markis Rige, Gud lade det vere skett till sit Naffns Ære, och Rigens Gaffn
och Beste.

Umiddelbart herefter følger paa halvtredie side det kgl. brev af 5. november 1660, der fastsætter geistlighedens kopskat¹ og hertil knytter sig en latinsk skrivelse², der tydeligt nok er den følgeskrivelse, hvormed herredsprovsten tilsendte provstiets præster det kgl. brev. Underskriveren er Henrik Thygesen Colding³, der paa dette tidspunkt var provst for Alsted herred i Sjællands stift og sognepræst for Bringstrup og Sigersted.

Paa manuskriptets sidste side gengives endelig det kongelige rescript af 9. Januar 1661⁴, hvorved der indførtes mindegudstjeneste den 11. Februar som tak for sejren under stormen paa København 1659.

Hvem er ophavsmand til manuskriptet? Der findes intet forfatternavn eller signatur, og om dets proveniens kan intet oplyses. Alligevel synes det dog selv at vise undersøgelsen vej, nemlig gennem den vedføjede provsteskrivelse. Som omtalt viser skriften os nemlig ved sine bogstavformer, at den er omtrent samtidig, og vi kan da med ret stor sikkerhed slutte, at dengang kunde næppe nogen anden have interesse af eller i det hele lejlighed til at anføre denne skrivelse end provsten selv eller en af herredets præster, i samtiden eller den nærmeste eftertid. Manuskriptets ophavsmand maa da søges blandt præsterne i Alsted herred, og opgaven bliver blandt disse at finde den, der skriver den os velbekendte haand. Ved en saadan undersøgelse falder

¹ Se Langebeks Souverainitetshistorie i Sorø skoles program 1884. S. 12—13. Findes tillige gengivet Kall. 490. 4° Kgl. Bibl.

² Da saadanne provsteskrivelser formentlig ikke findes andet steds gengives ordlyden:

Salutem et officia.

Viri reverendi et doctissimi Amici et Symmystæ conjunctissimi. Quid Sacra Regia Majestas nobis imperet, adjunctum, quod mitto, Literarum Regiarum exscriptum, satis edocet. Non ergo desunt Causæ, quæ nos ad consultationem mutuam impellunt, quod cum primis fore puto Loco solito, circa horam X dici Lunæ proximæ 26. Novembris. Valet foeticissimi et ad dictum diem Diacones vestros comites vobis adjungite.

Bringstrup 21. November 1660.

Confrater et Conservus vester
Henrichus Thychius.

³ S. V. Wiberg, Alm. dansk Præstehistorie I. Odense 1870. S. 218. Colding er født 1589, blev Sognepræst i Bringstrup og Sigersted 1619 og provst for Alsted herred 1653. Han omkom ved ildebrand i Gyrstinge præstegaard 1663.

⁴ Fogtman: Reskripter I. Kbh. 1806. S. 19.

tanken naturligt paa kirkebøgerne, og saadanne findes ogsaa fra de fleste sogne. Tillige har vi præsternes underskrift paa den fuldmagt, de — som landets øvrige gejstlige — maatte udstede i anledning af den anden arvehylding 15. Nov. 1660¹, samt de samme mænds underskrift paa arveenevoldsregeringsakten af 10. Jan. 1661². Paa denne vis har vi skriftprøver fra alle herredets præster.

Ved undersøgelsen af kirkebøgerne fra Lynges—Broby træffer vi en skrift, der slaaende minder om vort manuskripts³. Af kirkebøgerne fremgaar, at den tilhører Sognepræsten Lauritz Jørgensen Hammer⁴. Denne var en præstesøn fra Hammer—Lundby paa Sjælland; 1641 blev han sognepræst i Sorø og 1650 kaldet til det nærliggende Lynges—Broby, hvor han forblev til sin død 1668. — En nøjagtig haandskriftssammenligning vil vise, at ikke blot skriftens almindelige karakter er ens, men at man begge steder finder samme haandskriftsvaner og — mindre vigtigt — samme stavemaade⁵. Hertil kommer at ingen af de skriftprøver, vi har fra herredets andre præster, viser samme lighed. Dette sammenholdt med vor viden om, at manuskriptet er samtidigt og stammer fra en præst i Alsted herred, tillader da den slutning, at det er pastor Hammer, der har nedskrevet beretningen.

Derimod kan han næppe være forfatter af dens indhold. Beretningen er saa nøjagtig og detailleret, at dens forfatter maa antages at have været begivenhederne paa nært hold. Men Hammer hørte ikke til de gejstlige stænderdeputerede⁶ og var sandsynligvis ikke engang i København i de dage, beretningen fortæller om. Af Lynges kirkebog fremgaar⁷, at der baade 7. og 14. Oktober har været gudstjeneste og barnedaab; her har Hammer sikkert selv forrettet tjeneste. De skrivelser, der er føjet til beretningen, viser i samme retning. De er sagen uvedkommende, og det er ret utænkeligt, at én, der vidste besked, skulde have føjet dem til. Vi maa da antage, at Hammer har faaet en beretning — skriftlig eller mundtlig — om disse dagés begivenheder, at han har ned-

¹ R. A. Souv. Nr. 1. A.

² R. A.

³ En nærmere redegørelse maatte af pladshensyn udelades.

⁴ Wiberg II 347; III 161; Suppl. 106. Ny kirkehist. Saml. I 505. Kirkehist. Saml. 3 III 122 ff. Leth og Wad: Meddelelser om Dmitterede fra Herlufsholm. Næstved 1875. S. 23.

⁵ Prof. K. Fabricius, der har vist nærværende undersøgelse den interesse og velvillie at prøve haandskriftsligheden, er kommet til samme resultat som ovenfor.

⁶ Sml. Ny kgl. Saml. 1171. 4° kgl. Bibl.

⁷ Pag. 21.

skrevet eller benyttet denne og dertil føjet, hvad han selv havde af skrivelser, der syntes at have forbindelse hermed.

Hvad kan da være den oprindelige kilde til beretningen? Løsningen synes straks nærliggende, idet Hammers svoger, provst Kaalund i Herfølge¹, var én af de gejstlige deputerede². En undersøgelse af forhaandenværende dokumenter viser imidlertid, at Kaalund først kom til København d. 15. Oktober³ og altsaa ikke har været til stede under de begivenheder, hvorom vor beretning væsentligst drejer sig. Derimod kan han naturligvis have bragt en beretning videre til Hammer. Dette kan imidlertid ogsaa være sket paa anden maade. I arvehyldingen 15. Nov. 1660 deltog 3 præster fra Alsted herred⁴ og Hammers broder, der var provst for Østre Flakkebjerg herred⁵, samt professorerne fra det nærliggende Sorø akademi⁶. I det hele var Sorø, hvor Hammer havde været præst i ti aar, et sted, der havde livlig forbindelse med omverdenen. — Der er saaledes adskillige veje, ad hvilke beretningen kan være kommet til H., kun er vi nu ikke længere i stand til at paavise, ad hvilken det er sket.

Vi skal dernæst gaa over til at betragte indholdet af vor beretning. Dette kan efter sin karakter deles i to stykker. Det første omfatter dagene 8.—13. Okt.; skildringen af 8.—9. Okt. er paa-faldende kort og maa nærmest betragtes som en forklarende indledning. Til gengæld er dagene 10.—13. Okt. skildret meget indgaaende og i det store og hele meget korrekt. Der findes ganske vist fejl, men disse er bortset fra mødet 13. Okt., som nedenfor skal omtales, uvæsentlige og letforklarlige⁷.

Anderledes forholder det sig med andet stykke, 14.—18. Okt.

¹ Wiberg l. c. I 600.

² Ny kgl. Saml. 1171. 4°.

³ Af Herfølge kommunionbog (Landsark. Kbh.) fremgaar det, at K. har holdt gudstjeneste 7. og 14. Okt. Hans navn findes da heller ikke under dokumentet af 8. Okt., hvorved de geistlige og borgerstanden foreslog at gøre Danmark til et arverige. (Nøjagtig Efterretning S. 40). Derimod har K. skrevet under paa haandfæstningens kassation 16. Okt. Den dag maa han have været i Kbh. Svarende hertil viser processionslisterne, som er udfærdiget i anledning af arvehyldningen 18. Okt., at to sjællandske provster er kommet til Kbh. ca. 15. Okt. (Souv. Nr. I A. b. R. A.).

⁴ Souv. Nr. 1 A. R. A.

⁵ l. c.; Wiberg l. c. I 413.

⁶ Fogtman, l. c. I S. 3.

⁷ Under 10. Okt. siges, at de deputerede opfordres til at møde i rigsraadet Kl. 5. Riegels (l. c. S. 41) har Kl. 3, »Lerches dagbog« (D. S. 2 II 107) Kl. 4, Rhuman (l. c. S. 118) og »Nøjagtig Efterretning« (S. 47): mellem Kl. 3 og 4. — Under 13. Okt. hedder det, at klokken slog 12, da mødet hos kongen var sluttet. Ifølge »Nøjagtig Efterretning« (S. 49) begyndte mødet Kl. 12; saaledes ogsaa Riegels l. c. S. 45.

Kronologien er her fuldstændig forkert, der findes overraskende fejl i indholdet, og omtalen af vigtige begivenheder som haandfæstningens kassation og tilbagelevering til kongen (16. og 17. Okt.) er helt udeladt, medens der paa de samme dage fortælles om ret uvæsentlige begivenheder. Undersøger man nu disse nærmere, kommer man til det overraskende resultat, at hvad vor beretning har under slutningen af 14. Oktober, fandt i virkeligheden sted 13. Oktober¹, hvad der fortælles under 15. Oktober hører hjemme under 14.², og paa samme maade beretningen fra 16. og 17. Oktober under 15. Oktober³. Derimod omtaler vor beretning, som allerede nævnt ovenfor, ikke de meget vigtige begivenheder, der i virkeligheden fandt sted paa disse sidste to dage: haandfæstningens kassation og dens højtidelige tilbagelevering til kongen. Tager man den tidligere udførlige skildring i betragtning, kan dette i virkeligheden kun forklares paa én maade: at den simpelthen ikke har kendt disse begivenheder, at vor beretning oprindeligt kun har omfattet dagene 8.—15. Oktober og først senere er blevet forskubbet saaledes, at den tilsyneladende kom til at omfatte hele tiden ned til den 18. Det kunde synes at stride mod denne antagelse, at beretningen indeholder meddelelsen om arvehyldningen d. 18. og altsaa faktisk i sin viden gaar længere end til d. 15., men beretningen om den 18. viser sig netop at være et bevis for hypotesens rigtighed. Der meddeles for det første intet udover, hvad enhver i samtiden maatte vide; men dernæst kan det tillige eftervises, at den er taget fra en hel anden sammenhæng. Den er, som en sammenligning viser, hentet fra den fuldmagt, som præsterne i Alsted herred udstedte i anledning af den anden arvehyldning 15. Nov. 1660⁴.

Forfatteren har ønsket at afrunde sin fortælling ved med-

¹ »Nøyagtig Efterretning« S. 49 og de andre kilder overensstemmende hermed.

² Riegels, l. c. 47.

³ D. S. 2 II 94 under 15. Okt.

⁴ Vor beretning
(18. Oktober)

«. . . bleff H. Majest: hyldet och svoret aff menige Stender paa Slodspatzen till en ret Arffue Konge offuer Dannemarkis Rige, Gud lade det være skett till sitt Naffns Ære och Rigens Gaffn och Beste.

Fuldmagt fra Alsted herred,
2. Nov. 1660:

«. . . saa som hanss Kongl: May: aff en deell aff de nerverende Stender som en Rett Arffue herre och Konge till Dannemarch er hyldett och soret . . . her med ynscher megen lycke och Vellsignelse aff dend Allerhøyeste Gud till dette, hanss guddommelig Naffn till Ære och dette Rigess och detts Indbyggere till gaffn och beste.»

delelsen om arvehyldingen d. 18. Okt. og har derfor dels forskubbet indholdet af sin kilde dels suppleret denne med benyttelse af fuldmagten.

Den omredaktion, der har fundet sted, har imidlertid ikke indskrænket sig til beretningens slutning; den omfatter ogsaa dens interessanteste og største parti, mødet den 13. Oktober. Fremstillingen falder i to afsnit; det ene skildrer forspillet inden det egentlige møde med Svanes og — ifølge vor beretning — Nansens svar til Hannibal Sehested angaaende den arveret, borgerskab og gejstlige ønskede overdraget til kongen; dette opstilles som den egentlige overdragelse af arveretten fra disse stænders side og samtidig tilføjes deres betingelse: borgerskabets fremtidige deltagelse i regeringen. Det sker derved, at Nansens tale, der blev holdt under selve mødet¹, trækkes frem til dette tidspunkt, og det hele fremhæves paa den stærkeste maade, dels ved anvendelse af latinsk skrift, dels ved i marginen at sætte tegn, der skal fremhæve teksten, saaledes at denne scene tydeligt nok efter skribentens mening er beretningens klimaks. Herefter følger andet afsnit, skildringen af selve mødet. Svarende til gejstlighedens og borgerstandens overdragelse af arveretten til kongen, sker dette nu ogsaa fra adelens side, og svarende til de andres betingelse opstiller ogsaa adelen sin: privilegiernes ukrænkelighed. Ogsaa her er anvendt latinsk skrift for at fremhæve teksten. Uden ellers i det enkelte at komme ind paa mødets gang skal det siges, at beretningen ved saaledes at blive systematiseret er blevet ikke saa lidt forrykket. Hvor interessant episoden inden mødet end kan være, saa er den dog kun en af de mange fægtninger, der udkæmpedes med adelen i hine dage og endda ikke en af de mere betydningsfulde². Naar den her er stillet i spidsen, viser det, at en ukyndigs haand har været med i spillet, og tænker man sig sporene af hans bearbejdelse fjernet, da staar vi her — som overalt i beretningen — overfor et udmærket kildestof, der endog, hvad denne dag angaar, er udførligere end de andre kilders.

Men vi finder ogsaa andre spor af, at der har fundet en bearbejdelse sted. Der er over stilen noget kort refererende, over fremstillingen noget sammentrængt, der giver én indtryk af at staa overfor et udtog af en større sammenhæng, og et par steder træffer vi udtryk, der forudsætter en viden, som ikke er begrundet i teksten og næppe heller kunde tænkes almindelig bekendt: saaledes under 9. Oktober »bleff suppliceret imoed det troctæ Papir,« og under 13. Oktober ». . . aldtting var sluttet och Bønnen

¹ Riegels, l. c. 45. Hist. Tidsskr. 5 VI 754.

² Evjen, l. c. 101.

gjordis . . . « Et par verber synes ligefrem at være blevet staaende fra direkte præsentisk tale, nemlig under 13. Oktober » . . . efterdi Riget . . . er¹ offuerdraget . . . « og under 15. Oktober » . . . ind till en fuldkommen Reces om ald ting kan d¹ bliffue forferdiget . . . »².

Det lader sig altsaa konstatere, at der har fundet en omarbejdelse sted, og vi kan sikkert tillige angive det synspunkt, forfatteren anlægger. Ser man nøje til, viser det sig nemlig, at beretningens hensigt slet ikke er at skildre dagene 8.—18. Oktober, men derimod at fortælle om »Stændernes Supplication til Hans K. Mayst:«, som det ogsaa udtales i overskriften. Det er dette, der har gjort det stærkeste indtryk, at de to stænder trænger sig forbi rigsrådet og adelen helt frem til tronen og i forbindelse med denne gennemfører en helt ny tingenes tilstand. Praktisk faar det sit udtryk deri, at skildringen af 10. og 13. Oktober, de to dage stænderne var hos kongen, optager ca. halvdelen af hele beretningen. Det øvrige skal kun danne rammen uden om disse scener. Typisk for tankegangen er Hannibal Sehesteds ord, at det nu var kommet saa vidt, at enhver frit turde sige, hvad han mente; det kunde staa som motto over hele skildringen.

En undersøgelse af vor beretning har da givet det resultat, at man kan skelne mellem to lag: et oprindeligt kildestof, omfattende 8.—15. Oktober, der viser sig at være udførligt og paa-lideligt, og en senere bearbejdelse af dette kildestof. Tanken om, at vi skulde staa overfor en dagbog fra tiden 8.—18. Oktober, det være sig i original eller afskrift, maa opgives.

Med sikkerhed kan vi ikke afgøre, hvem der har omredigeret beretningen, men benyttelsen af fuldmagten fra Alsted herred viser, at det maa være en præst derfra, og det er da sandsynligst, at det er Hammer.

Om den oprindelige kilde er det vanskeligt at danne sig bestemte forestillinger. — Man kunde tænke sig, at det var en mundtlig beretning og heri søge forklaring paa stoffets fordeling, fejl o. s. v. Men hertil synes beretningen alligevel at være for detailleret og korrekt; og fejlene skyldes jo for de flestes vedkommende bevidst hensigt. Man har endvidere ondt ved at forklare sig, hvorfor fortællingen skulde stoppe op netop 15. Oktober. Havde beretteren selv oplevet tiden indtil d. 15. incl., maatte han tillige vide besked med de efterfølgende dage, thi i denne periode var portene lukkede, og det var i almindelighed forbudt at forlade byen³. Den samme vanskelighed melder sig, dersom vi

¹ Fremhævet her.

² I samme retning peger de i noterne til beretningen aftrykte rettelser i teksten.

³ Nøjagtig Efterretning S. 48. Riegels, l. c. 44.

antager, at vor beretning har benyttet en dagbog som kilde. I saa fald maatte man vel supponere tre led: dagbogen, et uddrag af denne for tiden 8.—15. Oktober, samt endelig vor beretning. — Bedst vilde det passe, dersom man kunde antage, at kilden til beretningen var et brev, skrevet ca. 15. Oktober. Det vilde give en god forklaring paa omarbejdelsen og stoffets fordeling¹; men her maa det betænkes, at portene var lukkede. Det bliver saa igen et spørgsmaal, hvor megen vægt man vil lægge herpaa; noget kunde tyde paa, at denne forholdsregel mere tilsigtede at kontrollere færdslen end forbyde den².

Endelig kan ogsaa Kaalund have formidlet beretningen. Han kom — som paavist — til København ca. 15. Oktober og kunde tænkes at have gjort optegnelser om de foregaaende dage. Men noget fast holdepunkt for en antagelse har vi altsaa ikke.

Med hensyn til affattelsestiden danner Hammers død 1668 en sikker grænse. Sætningen »indtill en fuldkommen Reces om aldtting kand bliffue forferdiget«, ligesom i det hele stykket fra 15. Oktober, tillader imidlertid den slutning, at beretningen er skrevet inden 24. Juni 1661, da de forskellige stænders privilegier udfærdigedes³, og dermed det nye forfatningsarbejde var bragt til en relativ afslutning. Paa den anden side synes skrivelsen af 9. Januar 1661, der tilsyneladende er afskrevet samtidig med det øvrige, at vise, at affattelsen er sket efter denne dato. Staar vi, som det ovenfor er hævdet, overfor en oprindelig udmærket, rimeligvis samtidig kilde, der er omarbejdet, spiller det jo imidlertid mindre rolle, hvornaar omarbejdelsen har fundet sted.

Længere end hertil kan undersøgelsen foreløbig ikke føres.

¹ Vi har flere saadanne breve i behold, se Udtog af Biskop Jens Bircherods historisk-biografiske Dagbøger. Ved Chr. Molbech. Kbh. 1846. 60 ff. Anm. Paludan, Beskrivelse over Kallundborg. Kbh. 1788 84 ff. Danske Magasin 5 V 280 ff.

² Danske Saml. 2 II 110.

³ Fogtman, l. c. I 38 ff. Nielsen, O. Kjøbenhavns Diplomatarium I Kbh. 1872. 770 ff.